

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ У ВИМІРІ МІЖНАРОДНИХ ПОРІВНЯНЬ

Анотація

У статті досліджено сучасний стан і тенденції розвитку людських ресурсів в Україні порівняно з іншими країнами світу. Наведено порівняльний аналіз індексу людського розвитку, індексу людського капіталу, індексу глобальної конкурентоспроможності, глобального інноваційного індексу, індексу щастя. Висвітлено рейтингові позиції регіонів України за рівнем інтегрального регіонального індексу людського розвитку. Акцентовано увагу на конкурентних перевагах України у світових рейтингах (високий освітній рівень населення) та негативних тенденціях соціально-економічних та інституційних передумов людського розвитку. Обґрунтовано напрями активізації людського розвитку в умовах безпрецедентних інноваційних змін у всіх сферах життя суспільства.

Ключові слова: людські ресурси, людський капітал, людський розвиток, інноваційна модель економіки, рейтинг.

А. А. Левченко, к.э.н., доцент,
Центральноукраинский национальный технический университет,
г. Кропивницкий

СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СРАВНЕНИЙ

Аннотация

В статье исследовано современное состояние и тенденции развития человеческих ресурсов в Украине по сравнению с другими странами мира. Приведен сравнительный анализ индекса человеческого развития, индекса человеческого капитала, индекса глобальной конкурентоспособности, глобального инновационного индекса, индекса счастья. Освещены рейтинговые позиции регионов Украины по уровню интегрального регионального индекса человеческого развития. Акцентируется внимание на конкурентных преимуществах Украины в мировых рейтингах (высокий образовательный уровень населения) и негативных тенденциях социально-экономических и институциональных предпосылок человеческого развития. Обоснованы направления активизации человеческого развития в условиях беспрецедентных инновационных изменений во всех сферах жизни общества.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, человеческий капитал, человеческое развитие, инновационная модель экономики, рейтинг.

Постановка проблеми. Інноваційна парадигма економічного розвитку актуалізує питання підвищення ефективності використання людських ресурсів. За сучасних умов забезпечити високу конкурентоспроможність у стратегічній перспективі здатні економічні суб'єкти, пріоритетом для яких є систематичне зростання якісних характеристик людських ресурсів, трансформація підходів до стимулювання розвитку їх потенціалу, застосування новітніх інструментів управління знаннями й технологій трансферу знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти розвитку людських ресурсів є предметом наукових пошуків багатьох вітчизняних дослідників, серед яких В. Брич, І. Каленюк, Н. Ковтун, О. Колодницька, І. Кравченко, О. Левицька, О. Левченко, Е. Лібанова, Л. Лісогор, С. Лучик, Н. Пазюра, С. Сардак, Л. Семів, М. Семикіна, Н. Ушенко та ін. На особливостях професійного розвитку людських ресурсів акцентують увагу О. Баніт, Л. Баценко, І. Гаврилюк, Н. Жиденко, А. Зленко, М. Морозова, Ю. Плугіна, Є. Скляр, В. Ягупов та ін.

Еволюція розвитку економічної науки свідчить про багатогранність підходів до розуміння сутності людських ресурсів та їхнього розвитку. Так, С. Сардак надає загальне визначення людських ресурсів, характеризуючи їх як сукупність людей, що здійснювали, здійснюють та можуть здійснювати процеси життєдіяльності та є носіями здатності до існування й суспільної

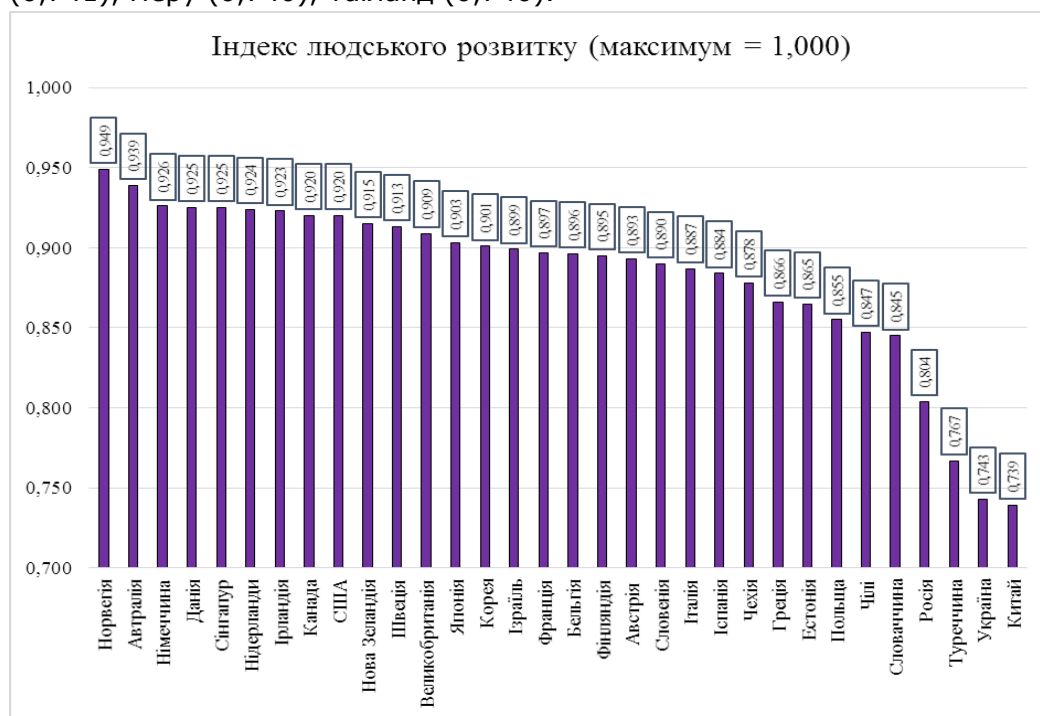
цінності [1]. Більш конкретизоване визначення бачимо в дослідженнях О. Левицької, на думку якої людські ресурси – це сукупність кількісних та якісних параметрів кадрового складу організації, робочої сили або трудових ресурсів галузі, території, регіону, країни загалом [2].

В умовах інноваційних змін в економіці особливого значення набувають процеси як професійного розвитку людських ресурсів, так і соціального розвитку на засадах гуманістичного підходу. Тому компаративний аналіз стану людського розвитку у вимірі міжнародних порівнянь є важливим інструментом оцінювання сильних і слабких сторін даного процесу в Україні й розроблення обґрунтованої стратегії його прискорення з урахуванням вітчизняних реалій.

Формулювання цілей статті й аргументування актуальності поставленого завдання. Метою даного дослідження є здійснення порівняльної оцінки розвитку людських ресурсів в Україні та інших країнах світу й визначення соціально-економічних важелів удосконалення механізму розвитку людських ресурсів в умовах формування інноваційної моделі економіки.

Виклад основного матеріалу. Одним з найпоширеніших показників, що дозволяє отримати уявлення про відмінності між країнами світу, є індекс людського розвитку. Даний інтегральний індекс визначається на основі трьох видів показників (очікуваної тривалості життя, рівня грамотності населення та рівня життя, що визначається як Валовий національний дохід на одну особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США) і розраховується, починаючи з 1990 року.

У 2015 році Україна посіла 84 місце серед 188 країн світу за Індексом людського розвитку зі значенням показника 0,743 (рис. 1), межуючи з такими країнами, як Вірменія (0,743), Йорданія (0,741), Перу (0,740), Таїланд (0,740).

Рис. 1. Рейтинг країн за індексом людського розвитку у 2015 році*

*Джерело: складено автором за даними [3, с. 198-199].

Лідерами за рівнем людського розвитку залишаються Норвегія (0,949), Австралія (0,939), Швейцарія (0,939), Німеччина (0,926), Данія (0,925), Сінгапур (0,925), Нідерланди (0,924), Ірландія (0,923), Ісландія (0,921), Канада (0,920), США (0,920). Найнижчими є індекси

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА МІЖНАРОДНІ
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

людського розвитку в таких країнах, як Чад (0,396), Нігер (0,353), Центральноафриканська Республіка (0,352).

Значення рівня грамотності населення в Україні є доволі високим, однак при цьому очікувана тривалість життя при народженні є на 10 років нижчою порівняно з розвиненими країнами світу, а розмір валового національного доходу на душу населення (7361 дол. США за ПКС) є одним з найнижчих у групі країн з високим рівнем людського розвитку, до якої належить Україна [3, с. 198-199].

Динаміка зміни індексу людського розвитку за 25 років (табл. 1) дозволяє констатувати, що Україна, маючи на старті у 1990 році приблизно однакові значення, наприклад, із сусідньою Польщею або ж Сінгапуром (0,706, 0,712 та 0,718, відповідно), характеризується зростанням індексу лише на 5%, тоді як у Польщі у 2015 році порівняно з 1990 роком відбулося зростання на 20%, в країні-лідері Норвегії – майже на 12%, в Сінгапурі – майже на 29%. Китай, де значення індексу людського розвитку у 1990 році складало лише 0,499, за 25 років продемонстрував зростання на рівні близько 48%.

Таблиця 1

**Динаміка інтегрального індексу людського розвитку
у 1990-2015 роках (фрагмент)***

	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Темп росту (2015/1990), %
Норвегія	0,849	0,917	0,939	0,941	0,942	0,945	0,948	0,949	111,8%
Сінгапур	0,718	0,820	0,911	0,917	0,920	0,922	0,924	0,925	128,8%
Польща	0,712	0,784	0,829	0,834	0,838	0,850	0,852	0,855	120,1%
Україна	0,706	0,673	0,734	0,739	0,744	0,746	0,748	0,743	105,2%
Китай	0,499	0,592	0,700	0,703	0,713	0,723	0,734	0,738	147,9%

*Джерело: складено і розраховано автором за даними [3, с. 202-203].

З метою більш повного врахування територіальних відмінностей в Україні розраховується також регіональний індекс людського розвитку. До розрахунку включено 33 показники, об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта. У 2016 році найвищі позиції в рейтингу за значеннями інтегрального регіонального індексу людського розвитку мали Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області, найнижчі – Кіровоградська, Херсонська, Житомирська області (табл. 2). Різниця між максимальним значенням інтегрального індексу в Івано-Франківській області (4,3968) та мінімальним (Житомирська область – 3,5656) складає 1,2 рази.

Таблиця 2

**Рейтинг регіонів України за значеннями інтегрального регіонального індексу
людського розвитку у 2016 році***

Регіон	Значення	Ранг	Регіон	Значення	Ранг
Івано-Франківська	4,3968	1	Вінницька	3,8262	12
Чернівецька	4,3624	2	Київська	3,8229	13
Закарпатська	4,2995	3	Сумська	3,8151	14
Львівська	4,1922	4	Одеська	3,8017	15
Харківська	4,0752	5	Черкаська	3,7325	16
Тернопільська	3,9584	6	Рівненська	3,6738	17
Волинська	3,8700	7	Хмельницька	3,6694	18
Миколаївська	3,8647	8	Чернігівська	3,6475	19
Полтавська	3,8509	9	Кіровоградська	3,6333	20
Запорізька	3,8499	10	Херсонська	3,6267	21
Дніпропетровська	3,8279	11	Житомирська	3,5656	22

*Джерело: складено автором за даними [4, с. 65].

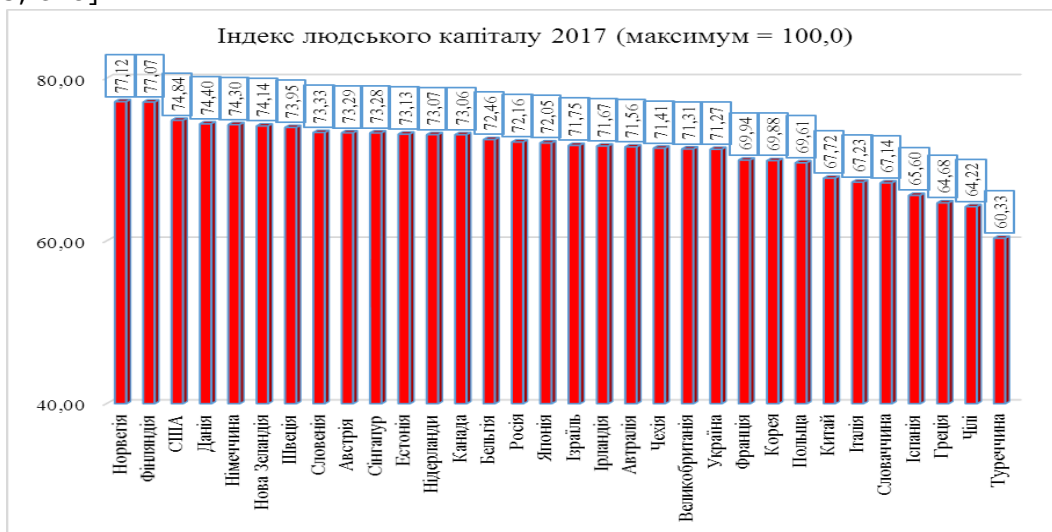
Наступним показником, який дозволяє оцінити стан розвитку людських ресурсів за країнами світу, є індекс людського капіталу, що розраховується експертами Всесвітнього економічного форуму за чотирма блоками показників (рис. 2).

Рис. 2. Складові людського капіталу (згідно з підходом Всесвітнього економічного форуму)*

*Джерело: [5, с. 3].

Аналізуючи становище України за індексом людського капіталу у 2017 році (рис. 3), відзначимо достатньо високе значення даного показника (71,27). Україна знаходиться на 24 місці серед 130 держав світу, межуючи з Чехією (71,41), Великобританією (71,31), Францією (69,94) [5, с. 8].

Рис. 3. Рейтинг країн за індексом людського капіталу у 2017 році*

*Джерело: складено автором за даними [5, с. 8-9].

Як і в попередньому випадку, найкращі позиції Україна демонструє за рівнем освіченості населення, що зумовило зайняття відповідного місця у загальному рейтингу, однак за низкою показників рейтинг є значно нижчим: якість системи освіти – 51 місце в рейтингу, кількість здобувачів професійно-технічної освіти – 54 місце, різноманітність навичок випускників – 57 місце, обсяг професійного розвитку персоналу – 89 місце, рівень безробіття у віці 25-54 років – 88 місце тощо [5, с. 179].

Щодо рейтингових позицій України за індексом глобальної конкурентоспроможності, упродовж останніх трьох років мала місце негативна динаміка: 76 місце із 144 країн у 2014/15 рр.; 79 місце із 140 країн у 2015/16 рр. та 85 місце із 138 країн у 2016/17 рр. При цьому за обсягами професійного розвитку персоналу у 2016/17 рр. Україна займала 94 місце, здатністю залучати таланти – 93 місце, а за спроможністю утримувати таланти в країні

– 127 місце, тобто одне з передостанніх у рейтингу [6, с. 350-351].

За рейтингом глобального інноваційного індексу у 2017 році Україна посіла 50 місце серед 127 країн світу. За субіндексом «Людський капітал і дослідження» наша країна займає 41 місце зі значенням 39,6 із 100 максимально можливих балів [7, с. 303].

Цілком слушним є твердження щодо стрімкого розвитку потреби людини взагалі та, зокрема, працівника, у самореалізації, що обумовлює перехід від розгляду праці як механічного виконання певних дій за відповідну плату до поширення прагнення все більшої кількості працівників розвиватися не лише професійно, але й творчо, духовно, емоційно на робочому місці [8].

Отже, у сучасних умовах зростає значущість емоційної та когнітивної компонент розвитку людських ресурсів, що зумовило появу відповідних компараторів для їх оцінки. Так, за даними «Всесвітнього звіту щастя», який враховує купівельну спроможність, тривалість життя, впевненість у майбутньому, свободу вибору, поширеність корупції тощо, Україна у 2017 році зайняла 132 місце серед 155 країн, опинившись поряд із країнами африканського континенту (Судан, Гана, Уганда, Буркіна-Фасо, Нігер та ін.). Очолили даний рейтинг щастя Норвегія, Данія, Ісландія, Швейцарія, Фінляндія [9, с. 22].

Підсумовуючи позиції України у різних світових рейтингах, які прямо чи опосередковано стосуються розвитку людських ресурсів, відзначимо, що майже єдиною конкурентною перевагою держави на даний час все ще залишається високий рівень освітньої підготовки населення. Водночас, негативними тенденціями характеризуються соціально-економічні та інституційні передумови розвитку людських ресурсів: політична нестабільність, низький рівень доходів, відсутність належної інноваційної інфраструктури, нерозвиненість фінансових та інших ринків.

Слід відзначити, що в умовах економіки інноваційного типу працівники повинні мати здатність до ефективної праці в умовах прискорених змін внутрішнього та зовнішнього середовища, володіти багатофункціональними міждисциплінарними навичками, здібностями до генерування і впровадження інновацій, бути адаптованим до зміни професії чи виду діяльності, виконання професійних обов'язків в організаційних структурах різних типів [10, с. 190].

У сучасних умовах заходи щодо активізації розвитку людських ресурсів мають бути спрямовані, з одного боку, на подолання наявних негативних факторів впливу, а з іншого – на використання сучасного стратегічного інструментарію інноваційного розвитку (форсайт-дослідження, брендинг територій, територіальний бенчмаркінг, програмно-цільовий метод, метод сценаріїв та ін. [11]).

Планування розвитку людських ресурсів у довгостроковій перспективі має враховувати найбільш імовірні зміни у всіх сферах економіки і життя суспільства, зокрема, перспективи все більшої експансії цифрових технологій, штучного інтелекту, роботизації, автономних транспортних засобів, інтернету речей, 3D-друку [12, с. 327].

Таким чином, напрями активізації людського розвитку в умовах безпрецедентних інноваційних змін у всіх сферах життя суспільства полягають у необхідності:

- створення і розвитку інноваційно-інтегрованих структур різних типів (інноваційні кластери, наукові парки, венчурні фірми тощо), які забезпечуватимуть формування попиту на висококваліфікованих фахівців;
- прогнозування кількісних і якісних потреб ринку праці у фахівцях з урахуванням вимог інноваційної моделі економіки як базису для внесення коректив щодо обсягів підготовки кадрів у майбутньому;
- запровадження інноваційних форм, методів і технологій навчання;
- застосування концептуальних положень менеджменту знань (сприяння трансферу

професійних знань, реалізація моделі «потрійної петлі» знань, формалізація «неявних» знань тощо);

- широке впровадження можливостей сучасних інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання і підвищення кваліфікації;
- підвищення рівня координації діяльності держави, освітніх установ та бізнес-структур в інтересах розвитку людських ресурсів;
- трансформація змісту професійної підготовки в контексті нових вимог до знань, умінь та навичок персоналу, появи нових професій, поширення дистанційних форм зайнятості та ін.;
- розширення співпраці з зарубіжними партнерами, обмін досвідом, впровадження кращих практик у сфері розвитку людських ресурсів;
- підвищення рівня інноваційної та інформаційної культури населення;
- сприяння поліпшенню соціально-трудова відносин, поширенню загальнолюдських цінностей і гуманістичного підходу в управлінні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. На підставі проведеного дослідження можна констатувати, що Україна, маючи достатньо високий людський потенціал у контексті міжнародних порівнянь, не використовує належною мірою усі наявні можливості. Негативними тенденціями характеризуються соціально-економічні, політичні, інституційні передумови розвитку людських ресурсів в державі. Тому кадрова політика держави у даний час повинна бути спрямована на підвищення ефективності як професійного, так і соціального розвитку людських ресурсів, гуманізацію процесів управління.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у доцільності пошуку шляхів забезпечення комплексного розвитку людських ресурсів, з урахуванням емоційної, когнітивної, мотиваційної компонент даного процесу, вивчення особливостей трансформації якісних вимог до людських ресурсів в умовах формування економіки нового типу. Важливими напрямками наукових розвідок у сфері розвитку людських ресурсів є також стандартизація даного процесу відповідно до міжнародних вимог, сертифікація персоналу, повнофункціональне запровадження компетентнісного підходу до підготовки фахівців, розвиток системи навчання впродовж життя.

Список використаних джерел:

1. Сардак С. Е. Еволюція поглядів на зміст і роль людських ресурсів у суспільному поступі / С. Е. Сардак // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12. – С. 132-139.
2. Левицька О. Сутність, генезис та еволюція поняття «людські ресурси»: системно-концептуальний підхід / О. Левицька // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 1. – С. 37-42.
3. Jaha S. Human Development Report (2016). Canada. Retrieved from: <http://hdr.undp.org>
4. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2017. – 65 с.
5. The Human Capital Report (2016). World Economic Forum. Retrieved from: www.weforum.org.
6. Schwab K. (2016). The Global Competitiveness Report 2016-2017. World Economic Forum. Retrieved from: www.weforum.org/gcr.
7. Dutta S., Lanvin B., Wunsch-Vincent S. (2017). The Global Innovation Index 2017 // Cornell University, INSEAD, and WIPO, Ithaca, Fontainebleau, and Geneva. Retrieved from: www.globalinnovationindex.org.
8. Пługина Ю. А. Розвиток персоналу підприємства: підходи, сутність, моделі / Ю. А. Пługина // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 42. – С. 323-327.
9. Helliwell J., Layard R., Sachs J. (2017). World Happiness Report 2017. New York: Sustainable Development Solutions Network. Retrieved from: <http://worldhappiness.report/#happiness2017>.
10. Левченко А. О. Компаративний аналіз тенденцій освіти впродовж життя в контексті розвитку інноваційно-інтегрованих структур у світі / А. О. Левченко // Соціально-економічні аспекти інноваційного розвитку людських ресурсів : колективна монографія / За заг. ред. М.В. Гудзь і А.В. Карпенка; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя : Просвіта, 2017. – С. 186-191.
11. Левченко О. М. Стратегічні аспекти розвитку інноваційно-інтегрованих структур в Україні: основні складові та сучасний інструментарій / О. М. Левченко, О. В. Ткачук // Наукові праці Центральноукраїнського національного технічного університету: Економічні науки. – Кропивницький: ЦНТУ, 2017. – Вип. 32. – С. 28-39.
12. World Development Report 2016. Digital Dividends. International Bank for Reconstruction and Development. The World

Anna Levchenko, PhD, Associate Professor,
Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi

STATE AND TENDENCIES OF HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE DIMENSION OF INTERNATIONAL COMPARISONS

Summary

The article examines the current state and tendencies of human resources development in Ukraine in comparison with other countries of the world. The comparative analysis of the index of human development, the index of human capital, the index of global competitiveness, the global innovation index, the index of happiness is presented. The rating positions of the regions of Ukraine as the integral regional index of human development are highlighted. Attention is drawn to the competitive advantages of Ukraine in world rankings (high educational level of the population) and negative tendencies of socio-economic and institutional preconditions of human development. The directions of activation of human development in the conditions of unprecedented innovative changes in all spheres of society life are grounded.

Keywords: human resources, human capital, human development, innovative model of economy, ranking.

References:

1. Sardak, S.E. (2012). Evolution of views on the meaning and role of human resources in social progress. *Aktual'ni problemy ekonomiky [Actual problems of economy]*, no. 12, pp. 132-139 (in Ukr.).
2. Levyts'ka, O. (2010). The essence, genesis and evolution of the concept of "human resources": a system-conceptual approach. *Ukraina: aspekty pratsi [Ukraine: the aspects of labor]*, no. 1, pp. 37-42 (in Ukr.).
3. Ed. Jaha, S. (2016). *Human Development Report*, Canada. Available at: <http://hdr.undp.org>.
4. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Regional human development*. Statistical bulletin, Kyiv (in Ukr.).
5. World Economic Forum (2016). *The Human Capital Report*, WEF. Available at: www.weforum.org.
6. Ed. Schwab, K. (2016). *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. World Economic Forum. Available at: www.weforum.org/gcr.
7. Ed. Dutta, S., Lanvin, B., Wunsch-Vincent, S. (2017). *The Global Innovation Index 2017*. Cornell University, INSEAD, WIPO, Ithaca, Fontainebleau, Geneva. Available at: www.globalinnovationindex.org.
8. Pluhina, Yu.A. (2013). Development of enterprise personnel: approaches, essence, models. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti [Bulletin of the Economy of Transport and Industry]*, no. 42, pp. 323-327 (in Ukr.).
9. Ed. Helliwell, J., Layard, R., Sachs, J. (2017). *World Happiness Report 2017*. Sustainable Development Solutions Network, New York. Available at: <http://worldhappiness.report/#happiness2017>.
10. Levchenko, A.O. (2017). A comparative analysis of lifelong education trends in the context of the development of innovation-integrated structures in the world. *Sotsial'no-ekonomichni aspekty innovatsijnoho rozvytku liuds'kykh resursiv [Socio-economic aspects of innovative human resource development]*. Prosvita, Zaporizhzhia (in Ukr.).
11. Levchenko, O.M., Tkachuk, O.V. (2017). Strategic Aspects of the Development of Innovative Integrated Structures in Ukraine: Main Components and Contemporary Instruments. *Naukovi pratsi Tsentral'noukrains'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu: Ekonomichni nauky [Scientific works of the Central Ukrainian National Technical University: Economic Sciences]*, no. 13, pp. 28-39 (in Ukr.).
12. International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank (2016). *World Development Report 2016. Digital Dividends*. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/896971468194972881/pdf/102725-PUB-Replacement-PUBLIC.pdf>.

